

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FILOZOFSKI FAKULTET
ODSJEK ZA FILOZOFIJU

Darja Galović

PLATONOV *TIMEJ*

Diplomski rad

Mentor: izv. prof. dr. sc. Igor Mikecin

Zagreb, 2017.

SADRŽAJ

Uvod	5
Duša kozmosa	8
Tijelo kozmosa	11
Stvaranje čovjeka	14
Ljudsko tijelo i bolesti	19
Tvar	23
Um i nužnost	27
Demijurg i uzor	29
Zaključak	32

PLATONOV *TIMEJ*

Sažetak

Tema ovog diplomskog rada je Platonov dijalog *Timej*. U njemu Platon opisuje proizvodnju kozmosa, njegove duše i tijela, te čovjeka i drugih živih bića unutar kozmosa. U *Timeju* bog, koji se naziva Demijurgom, ne proizvodi kozmos iz ničega, već ga proizvodi iz vječnih ideja. U uvodu radariječ je nastanku i recepciji dijaloga, te omitskom obliku govora kojim je dijalog pisan. Sažecidijelova Platonovog dijaloga *Timej* u kojima Platon opisuje stvaranje duše i tijela kozmosa, stvaranje čovjeka i ljudskog tijela te tvar izneseni su na početku istoimenih poglavlja. Tema drugog poglavlja je stvaranje duše kozmosa i objašnjenje matematičkog aspekta ovog stvaranja, kao i Platonov pojam vremena. U trećem poglavlju je riječ o stvaranju tijela kozmosa i kozmičke harmonije. U poglavlju o stvaranju čovjekaobjašnjena je povezanost ovog opisa s drugim Platonovim dijalozima. Tema četvrtog poglavlja je čovjekova tjelesnost. U petom poglavlju predstavljen je Platonov opis tvari. U poglavlju o umu i nužnosti objašnjeno je što su um, nužnost i lutajući uzrok za Platona. U posljednjem poglavlju prikazan je Demijurg –proizvoditelj kozmosa i uzor prema kojem je kozmos stvoren.

Ključne riječi: Platon, *Timej*, kozmos, demijurg, ideje

PLATO'S *TIMAEUS*

Abstract

The subject of this diploma thesis is Plato's dialogue *Timaeus*. In this dialogue Plato describes the production of the cosmos, man and other living beings. In *Timaeus* God is presented as craftsman who produces the world and he is named Demiurge. He does not produce the cosmos out of nothing, but he compiles it by producing out of eternal ideas. The introduction is about the dialogue itself, when it came to be, how it was accepted and explains the mythical form of speech by which Plato wrote a dialogue. Summarizing parts of Plato's Dialogue The Timaeus in which Plato describes the creation of the soul and body of the cosmos, the creation of man and the human body and substance are presented at the beginning of the corresponding chapters. The theme of the second chapter is the creation of the cosmos's soul, and an explanation of the mathematical aspect of this creation is presented, and the concept of time and planets. In the third chapter, it is about creating a cosmic body and explaining the cosmic harmony. In the chapter on man's creation, the relationship of this description with the other Plato's dialogues is explained. The theme of the fourth chapter is human body. In the fifth chapter, Plato's description of the substance is presented. In the chapter on mind and necessity, it is explained what is mind, necessity, and wavering cause for Plato. In the last chapter, Demiurg - the maker of the cosmos and the model according to which the cosmos was created - was depicted.

Key words: Plato, Timaeus, cosmos, demiurge, forms

UVOD

Još od antičkog doba Platonov je *Timej* predmet različitih istraživanja, od filozofijskih do kršćansko-teologijskih. Već su i Platonovi mlađi suvremenici raspravljali o značenju ovog dijaloga, a prvi komentar napisao je Ksenokratov učenik Krantor krajem 4. st. pr. Krista. Aristotel je navodio i tumačio dijelove *Timeja* u svojim kozmološkim djelima, kao npr. *O nebu* i *O rađanju i propadanju*.¹ U helenističkom i rimskom razdoblju *Timejom* su se bavili stoici poput Posejdonija i Panetija, te Ciceron, koji ga je i preveo na latinski. Plutarh je napisao značajan komentar pod naslovom *O nastanku duše u Timeju i Platonskim pitanjima*. Kršćanski svijet u petom je stoljeću dobio jedan dio ovog dijaloga u Halkidijevoj latinskoj verziji, jedinoj verziji u kojoj je dijalog bio poznat do 12. stoljeća. Sve do razdoblja renesanse utjecaj *Timeja* bio je veoma velik, i zanimanje za taj spis nastavilo se sve do današnjega dana.²

Bilo je pokušaja da se ospori jedinstvo dijaloga ili da se otkriju proturječnosti koje ukazuju na to da nisu svi dijelovi dijaloga nastali u isto vrijeme.³ *Timej* počinje dijelom koji se nalazi i u *Politeji*, pa se može zaključiti da je nastao nakon *Politeje*. Vrijeme nastanka dijaloga može se odrediti jedino stilističkom analizom, jer *Timej* ne sadrži nijedan podatak koji bi ukazao na Platonovu dob, što bi pomoglo u određivanju vremena njegova nastanka.⁴ U dijalozima *Sofist*, *Državnik*, *Timej*, *Fileb* i *Zakoni* dramatski je element. Za razliku od ostalih Platonovih spisa, sveden na najmanju moguću mjeru, a Sokrat ima manju ulogu (u *Zakonima* je potpuno odsutan), vodeći govornik iznosi cjeloviti nauk raščlanjen u više tematskih dijelova. Ti se dijalozi s pravom mogu svrstati u kasnije razdoblje Platonova djela. Pri određivanju vremena nastanka dijaloga uzima se u obzir podatak da je u vrijeme kada se odvijao razgovor u dijalozima *Politeja* i *Timej* u Ateni bilo razdoblje mira.⁵ Sokrat je

---

¹Vidi Taylor, A. E., *A commentary on Plato's Timaeus*, Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1928., str. 1.

²Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2007., str. 239.

³Taylor, A. E., *A commentary on Plato's Timaeus*, str. 3.

⁴Isto, str. 4.

⁵Isto, str. 18.

susreo Timeja i Hermokrata vjerojatno 421. g. pr. Kr. jer je Timej kao lik u dijalogu već izložio zrelo filozofijsko učenje i nije imao manje od 70 godina te je morao biti rođen oko 490. g. pr. Krista, po čemu bi bio suvremenik Zenona iz Eleje, Empedokla i Filolaja te nešto mlađi od Anaksagore. Međutim "Timejev govor je zapravo Platonov govor, Timej iz Lokride u Italiji, 'iz grada (države) s najboljim zakonima', Timej koji u Lokridi 'ni za kim od svojih sugrađana ne zaostaje ni porijeklom ni imanjem', 'koji uživa u svom gradu najvišu vlast i najveće poštovanje' i 'koji je dosegao vrhunac cjelokupne filozofije', taj i takav Timej u Lokridi nije nikad postojao. Nijedan drugi pisac prije Platona nije zabilježio ništa o takvom Timeju iz Lokride u Italiji. (...) Na isti način postoje: Stranac iz Eleje (u dijalozima *Sofist* i *Državnik*), i Stranac iz Atene (u dijalogu *Zakoni*)."⁶Svi likovi Platonovih dijaloga u osnovi sudjeluju u izlaganju Platonove filozofije. Platon je "taj koji ih je odlučio okupiti, on je smišljao što će govoriti, kako i kada će govoriti, te treba li to što svaki pojedini lik kaže razvijati, prihvatiti ili pobijati i katkad ostaviti bez ikakvog komentara."⁷

Platon je sva svoja izlaganja pisao u obliku dijaloga koji nije samo razgovor između sudionika nego i način dolaženja do istine, tj. dijalog je za njega put do istine kroz logose. Dijalog *Timej* je gotovo u cijelosti napisan mitskim oblikom govora. Gábor Betegh u knjizi *Jedna knjiga, cijeli svemir* navodi da je za Timeja "govor o bilo čemu što je nastalo može imati pripovjedački oblik, a u slučajevima kada onaj koji je odgovoran za postajanje neke stvari nije ljudsko biće, to izlaganje će biti mit u najužem smislu."⁸Po Beteghu mitski oblik govora u *Timeju* možemo nazvati etiološkim mitom. U etiološkom mitu priče su prikaz postanka određenog fenomena te upućuju na božansko djelovanje u nekom neodređenom trenutku u prošlosti. Tako Platon prelazi na mit kada nastoji objasniti ono čemu su bogovi uzroci, tj. što su jedino oni mogli proizvesti.⁹

Pavlović u predgovoru prijevoda dijaloga *Timej* kaže da je „u Platonovo vrijeme postojala jedna relativno duga tradicija literarnih tvorevina raznolikih rodova, od kojih su

---

¹¹Pavlović, B., *Predgovor*, u: *Platon Timaj*, NIRO „Mladost“, Beograd, 1981., str. 8-9.

⁷Isto, str. 9.

⁸Betegh, G., „What Makes a Myth eikôs“, u: Mohr, Richard D./Sattler, Barbara M. (ur.), *One book the whole universe*, Parmenides publishing, Las Vegas, 2010., str. 222

⁹Vidi isto.

za razumijevanje nastanka dijaloškog literarnog roda bitna dva: jedan je poetsko-mitološki i teološki, drugi je historiografski¹⁰. Prema njemu Platonovi dijalozi građeni su kao svojevrsna sinteza poetskih (mitološko-teoloških) i historiografskih sastavnica (prve možemo razumjeti kao ono što se *moglo* dogoditi, a druge kao ono što se zaista dogodilo). Mi zaista kod Platona u *Timeju* nalazimo događaje za koje se ne može dokazati da su se doista dogodili, nego su samo vjerojatni, tj. mogli su se dogoditi. Timejev govor je 'vjerojatan' ili 'priličan' (*eikos logos* ili *eikos mythos*). *Eikos* znači da se ne radi o samoj stvari nego nečemu što je nalik toj stvari. Timej ne dokazuje da je duša besmrtna, nego s obzirom na čovjekovu umnu duševnost pretpostavlja da je vjerojatno besmrtna.¹¹ O kozmosu koji je promjenjiv i propadljiv iskazi moraju biti istini slični ili vjerojatni, a ne neupitni i neporecivi.¹² Umjesto da se razlikuje točnost i nužnost nasuprot nepouzdanosti i slučajnosti, radije treba razlikovati apodiktičnu točnost koja se odnosi na ono misljivo i neosjetivo i vjerodostojnost koja se odnosi na ono iskusivo ili osjetivo.¹³

Dijalog *Timej* je jedinstven po tome što su na filozofijski način izložene teološke teme. U njemu je mitskim oblikom govora cjelovito prikazana proizvodnja kozmosa, njegove duše i tijela, planeta, zvijezda, čovjeka i drugih živih bića unutar kozmosa. Dotadašnji grčkimitovi su također opisivali nastanak svijeta i onoga što je u njemu, no *Timej* ne možemo smatrati mitom u smislu stare grčke mitologije. Bogovi koje Platon spominje nisu isti bogovi u koje se dotada u antičkoj Grčkoj vjerovalo. Dijalog *Timej* je filozofijski tekst o nastanku kozmosa i unutarkozmičkih bića, u kojem Platon izlaže svoj kozmologijski nauk.

---

¹⁰Pavlović B., *Platon Timaj*, str. 9

¹¹Zeyl D., "Plato's Timaeus", <https://plato.stanford.edu/entries/plato-timaeus/>.

¹²Isto.

¹³Isto.

DUŠA KOZMOSA

Dijalog *Timej* započinje opisivanjem stvaranja kozmosa, njegovoga tijela i njegove duše. Prema Platonu kozmos je stvoren prema uzoru, i zbog toga nema više kozmosa, nego je kozmos samo jedan. Dušu je bog sastavio prvu, prije tijela, ona je starija od tijela i njime vlada kao gospodarica. Bog je od onog nedjeljivog i onog djeljivog stvorio jedinstvenu smjesu, zatim je isto učinio i od prirode onog istog i onog različitog. Sve ih je smiješao u jedno, dok je prirodu onog različitog silom uskladio s onim istim, jer se teško miješa. Zatim je to cijelo podijelio na dijelove, da svaki bude sastavljen od onog istog, različitog i bića. To je učinio tako da je od cijelog uzeo jedan dio, zatim dva dijela, potom tri, pa četiri, osam, devet i naposljetku 27. Zatim je dijelove stavljao između dvostrukih i trostrukih intervala. Isijecajući dijelove potrošio je svu mješavinu te je zatim cijeli sastav presjekao po dužini na dva dijela, i sredinu svakog dijela sastavio sa sredinom onog drugog u obliku slova X. Zatim ih je kružno savio u jedno, spajajući ih jedno s drugim i sa samim sobom. Uveo ih je u kružno kretanje na mjestu, tako da je jedan krug bio unutrašnji, a drugi vanjski. Odredio je da vanjski krug pripada prirodnog istog, a unutrašnji prirodi onog različitog. Vanjski krug je zavrtio udesno, a unutrašnji ulijevo, pritom dajući veću snagu kružnom kretanju onog istog. Sjedinio je središte tjelesnog sa središtem duše i tako ih doveo u sklad. Duša je utkana svugdje, te prekriva nebo i s vanjske strane, i okreće se unutar same sebe. Tijelo neba postalo je vidljivo, ali ona je nevidljiva. Kada duša naiđe na nešto što sadrži djeljivost ili nedjeljivost, ona govori čemu je to jednako, a od čega različito. Kad taj govor postane o nečemu što je dostupno osjetilima, i kada to razglasi krug onog različitog, po duši nastanu mnijenja i čvrsta i istinita vjerovanja. Kada je bog stvorio kozmos, htio je da bude što sličniji uzoru koji je vječit. Tako je stvorio vrijeme, pokretnu sliku vječnosti, vječitu sliku koja protječe u skladu s brojem. Da bi se vrijeme rodilo, rođeni su Sunce, Mjesec i pet planeta. Oni čuvaju i određuju vremenske brojeve. Bog ih je stavio na kružne putanje kojima teče priroda onog različitog, kojih ima sedam. Neke od njih krenuše većim, a neke manjim krugom, brže one koje su se kretale manjim. Putanja onog različitog je kosa i presijeca put onog istog, a kretanju onog istog je najbliskije po brzini kretanje Saturna, koji se od njega najsporije udaljuje. Bog je upalio Sunčevo svjetlo, kako bi osvijetlio cjelokupno nebo i kako bi živa bića koja su za to sposobna imala udjela u

broju, shvativši ga prema kružnom kretanju onog istog.¹⁴

O idejama istog, različitog i bića riječ je i u Platonovom dijalogu *Sofist*. Ondje Platon pojašnjava kako ideje mogu biti povezane u istinite potvrdne iskaze i razdvojene u istinitim niječnim iskazima. Te ideje su takve da se svaka spaja sa svakom drugom. Svaka ideja jest, ista je po sebi i različita od bilo koje druge ideje. Bitno je da nijedna od tih ideja ne može biti izvedena iz neke druge. Bitak ideje je nedjeljiv, tj. ideja nije sastavljena od rastavljivih dijelova, kao što ju nije moguće ni umnožiti.¹⁵ Richard D. Archer – Hind tvrdi da je Platon preuzeo geometriju od Pitagorovaca. Kod Pitagorovaca četverokut je dvostruk, na jednoj grani su brojevi od 1 do 2^3 , a na drugoj od 1 do 3^3 .

1	
2	3
4	9
8	27

Zbroj prvih šest brojeva je 27. Za Pitagorovce je u dvostrukom razmaku 2 predstavljalo ravnu crtu, 4 površinu omeđenu ravnim crtama, 8 tijelo ravnih ploha. U trostrukom razmaku 3 predstavlja zakrivljenu crtu, 9 površinu omeđenu zakrivljenim crtama, a 27 tijelo zakrivljenih ploha. Ovi brojevi su također osnova glazbene ljestvice.¹⁶

Mikecin o duši i matematičkome piše: „Matematički gledano ustroj duše potpuno se poklapa s ustrojem svega. Ali ne samo duša kao cjelina svih svojih dijelova, nego već i sam razabirući dio duše sa svim svojim moćima, koje se kreću u rasponu od umovanja preko razumijevanja i vjerovanja do slikovnog naziranja, jest ono posredujuće, koje se odnosi kako prema onom mislivom tako i prema onom osjetivom. Duša prima u sebe ono mislivo i opisutnjuje ga posredstvom onog matematičkog proizvodeći i oblikujući ono osjetivo. Matematički prikaz ustroja duše tako na svoj način objašnjava odnos među samim onim

---

¹⁴Vidi Plat. *Tim.* 31a-39c

¹⁵Vidi Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, Hackett publishing company, SAD, 1997., str. 61

¹⁶Archer – Hind, R. D., *The Timaeus of Plato*, Macmillan and co., London, 1888., str. 107.

mislivim kao i odnos između onog mislivog i onog osjetivog, koje se zbiva kroz dušu.“¹⁷

Vrijeme se u *Timeju* raščlanjuje na svoja tri vida: prošlost, sadašnjost i budućnost, a dijeli se na dane, mjesece i godine. Teče u skladu s brojem. Prema Platonu planeti služe za mjerenje i određivanje vremena. Okretanje najudaljenije sfere, gibanje fiksnih zvijezda s istoka na zapad u ravnini nebeskog ekvatora, dovršava se za 24 sata. To se naziva gibanjem onog istog. (...) Od toga se razlikuje kružno gibanje onoga različitoga s istoka na zapad, u ravnini ekliptike, koje je pojmljeno i kao cjelina i kao podijeljeno na sedam zasebnih krugova Sunca, Mjeseca i pet planeta. Sva ta tijela dijele jedno opće gibanje, ali neka također imaju svoja vlastita gibanja koja se međusobno razlikuju po brzini i smjeru. Sunce, Venera i Merkur kružno se gibaju spajanjem gibanja onog istog i različitog. Mjesečevo gibanje u istom je smjeru kao i gibanje onog različitog, no mnogo je brže. Jupiter, Mars i Saturn imaju gibanja u suprotnome smjeru u odnosu na zajedničko kružno gibanje različitoga, i ova gibanja usporavaju, u različitim stupnjevima, njihovo vidljivo gibanje uokrug kruga onog različitog.¹⁸ F. M. Cornford i R. D. Archer - Hind, pronalaze poteškoću u tome što prema Platonu Venera i Merkur imaju moć kretanja suprotnu Suncu, odnosno kreću se u suprotnom smjeru od ostalih planeta. Sa svojim kretanjem suprotnim ostalim planetima, oni usporavaju uobičajeno kretanje onog različitog. F. M. Cornford smatra da je 'suprotna moć' ovih planeta povezana s njihovim kretanjem unatrag, i da je Platon bio upoznat s tim fenomenom. Svih pet planeta (Venera, Merkur, Mars, Jupiter, Saturn) usporavaju svoje glavno kretanje, zaustave se, krenu unatrag na određenu udaljenost te nastave opet svojom putanjom. To nazivamo nazadovanjem.¹⁹ Platon nije objasnio zašto ovi planeti imaju drugačije kretanje u odnosu na Sunce.

---

¹⁷Mikecin, I. „Sustav duše“ u: Barbarić, D./Šegedin, P. (ur.), *Platonov nauk o duši*, Demetra, Zagreb, 2010., str. 165.

¹⁸Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 294.

¹⁹Vidi Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str.110.

TIJELO KOZMOSA

Prema Platonu, bog je proizveo tijelo kozmosa tako što je započeo sastavljanje od vatre i zemlje. No, u sredini mora postojati veza koja bi ta dva elementa spojila, a najljepša bi bila veza koja bi i samu sebe i ono što spaja sjedinila. To prema Platonu na najljepši način postiže sklad. Da bi tijelo kozmosa bilo čvrsto, moraju postojati dva posredna člana. Tako je bog između vatre i zemlje stavio vodu i zrak, u što je moguće većem skladu, te je nastao osjetivi svijet. Nije ostavio van kozmosa nijedan od četiriju elemenata. To je bog učinio iz dvaju razloga: zato što je htio da kozmos bude cjelovit i savršeno živo biće savršenih dijelova, te da ne bude propadljiv. Učinio ga je kuglolikim, sredina mu je bila podjednako udaljena od svih krajeva, te ga je zavrteo u krug. Prema Platonu, krug je najsavršeniji od svih likova, a kugla je najsavršenije od svih tijela.²⁰ Vanjštinu kozmosa je potpuno izravnao jer mu nisu bile potrebne oči ni uši, jer izvan njega nema ničega što bi mogao opažati. Nije mu trebalo ni disanje jer ga ne okružuje nikakav zrak, nije mu trebao organ za hranjenje, ni onaj koji nešto otpušta iz njega, kao ni ruke i noge. On je sam sebi dovoljan jer sve u samom sebi čini i sve od samoga sebe trpi. Od sedam vrsta kretanja²¹ uzeo je ono koje je najprimjerenije umu i mišljenju – kretanje u krug na istome mjestu i unutar njega samog. Tako je bog stvorio kozmos kao sretnoga boga, cijeloga i savršenoga.²²

Govoreći o geometrijskim srazmjerima kojima je postignut sklad, F. M. Cornford za dva posredujuća elementa kaže da je „vatra potrebna da bi tijelo svijeta bilo vidljivo, zemlja da bi bilo otporno na dodir. Vatra i zemlja smatrani su krajnjim elementima jer vatra pripada nebu, a zrak i voda su između neba i zemlje.“²³ Prema Cornfordu „dva elementa ne mogu se držati zajedno bez trećega koji služi kao sveza.“²⁴ Naposljetku Cornford smatra da

---

²⁰Kugla u sebi sadrži sva druga tijela i sva druga mogu biti ucrtana unutar njega. Vidi Archer – Hind, R. D., *The Timaeus of Plato*, str. 96.

²¹Ostale vrste kretanja su kretanje gore, dolje, naprijed, nazad, lijevo i desno.

²²Vidi Plat. *Tim.* 31c-34b

²³Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 45.

²⁴Isto.

je „najsavršenija vrsta srazmjera kontinuirani geometrijski srazmjer.“²⁵ U daljnjem tekstu Cornford izlaže odnos između brojeva 2, 4 i 8 kao primjer srazmjera kakvog opisuje Platon: „Članovi se međusobno odnose tako da je prvi prema sredini onako kako je srednji prema posljednjem ($2 : 4 = 4 : 8$) i obrnuto, kako je posljednji prema srednjem, tako je srednji prema prvom ($8 : 4 = 4 : 2$). Tada srednji postaje prvi i posljednji, a posljednji i prvi postaju srednji. Tako bilo koji od ova tri člana mogu biti prvi, srednji ili posljednji i oni tvore najsavršenije moguće jedinstvo. Tri člana ipak nisu dovoljna jer su sve prvotne tvari čvrste i moraju biti predstavljene cijelim brojevima. Da bi se spojilo dva obična broja, jedan član je dovoljan, no da bi se spojilo vatru i zemlju, potrebna su dva člana.“²⁶

W. Guthrie smatra da je Platon pri opisu stvaranja tijela svemira bio pod utjecajem nekih ranijih mislilaca. Guthrie piše da Platon ponešto duguje Alkmeonu, i više Parmenidu, posebice po odbacivanju nekih pitagorovskih mišljenja s kojima su obojica bili upoznati. On preuzima Parmenidovo Biće, 'cjelovito', 'poput kugle', 'posvuda podjednako udaljeno od središta', 'bez ičega izvan njega'. Čak i kada Platon otvara prostor za postajanje tako što ponovno uvodi gibanje i različitost, on i dalje poštuje Parmenidov iskaz da se Biće 'drži ravnomjerno unutar svojih granica'. Platon se ne oklijeva osloniti na prethodne mislioce, ako ih može prilagoditi svom dokazivanju da je svijet nastao prema vječnom uzoru, a ne slučajno. Stoga on ne prihvaća gledište zajedničko Milećanima i Demokritu, da je kozmos okružen jednom masom iz koje je nastao i u koju će se nakon nekog vremena opet rastvoriti; jer je to bilo povezano s mišljenjem o kozmosu kao proizvodu isključivo bezumnih fizičkih sila.²⁷

Cornford drži da Platon u matematici stoji pod utjecajem Euklida, koji je razlikovao osnovne i cijele brojeve: „Mislim da je pod 'osnovnim' i 'cijelim' Platon mislio na kvadrat i cijeli broj, tako da je to aluzija na Euklidove teoreme, da je između dva kvadratna broja jedan proporcionalan broj srednje vrijednosti i da su između dva kubna broja dva proporcionalna broja srednje vrijednosti“²⁸. Cornford spominje i elejski utjecaj, odnosno

---

²⁵Isto.

²⁶Isto.

²⁷Vidi Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 278.

²⁸Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 46.

Melisovu misao „da nepromjenjivo biće ne može trpjeti bol“, te Ksenofanovu misao da „ograničen i kuglolik svijet nema osjetila“. Prema Cornfordu Platon je odbacio staro jonsko shvaćanje o beskonačnom mnoštvu tijela koja okružuju svemir i snabdijevaju ga tvarima iz kojih se može oblikovati niz svjetova. Također odbacuje atomističko shvaćanje o neograničenoj količini tvari koje su rasute diljem beskonačne praznine.²⁹

U drugom dijelu opisa stvaranja tijela kozmosa Platon u *Timeju* kaže: „Takva je, dakle, bila cjelokupna zamisao boga koji uvijek jest o bogu koji će tek biti. Tom ga je zamisli učinio glatkim i ravnomjernim tijelom, svugdje jednako udaljenim od sredine, cijelim i savršenim, sastavljenim od savršenih tijela. A u njegovu sredinu stavio je dušu i raširio ju kroz cijelo tijelo pa ga je još i izvana njome prekrrio i ustanovio krug koji se kružno okreće – jedan jedini usamljeni svijet, svojom vrlinom sposoban da se sam sa sobom sjedini, a da mu ništa drugo nije potrebno, čak i samom sebi u dovoljnoj mjeri spoznatljiv i drag. Rodio ga je, dakle, zbog svih tih osobina, kao sretnoga boga.“³⁰ U jednom od svojih predavanja iz povijesti grčke filozofije B. Despot o tome kaže: „Svijet je, dakle, načelno, utoliko ukoliko je božansko djelo, niti zastariv, niti oboliv, bez vida je i sluha, bez disanja i bez ishrane izvana, bez udova. Vidite, sva ova ograničenja, sve ove negacije dolaze otuda što svatko kad misli cjelinu svijeta, misli svijet u analogiji spram unutar-svjetskih bića. Utoliko pak ukoliko se radi o svijetu samom u njegovoj cjelovitosti (koja se cjelovitost ne da prisposodobiti ni s čime u svijetu: ne da se reći da je svijet, recimo, nešto slično ili čovjeku ili državi, da je država u velikom, da je umjetničko djelo itd.), utoliko da bismo čistoću i svojstvenost svjetovnosti svijeta doveli pred oči, utoliko Platon navodi ove ograde, apstrahira od svega onoga što bi kao unutar-svjetsko moglo navesti na to da svijet po liku i vidu unutar-svjetskih bića nekako prisposodobimo.“³¹

---

²⁹Vidi isto, str. 52.

³⁰Plat. *Tim.* 34b

³¹Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija/* priredio Savić, D., Demetra, Zagreb, 2014., str. 474.

STVARANJE ČOVJEKA

Završivši sa stvaranjem duše i tijela kozmosa, Bog se obratio bogovima, govoreći im da se ono što je od njega postalo ne može bez njegove volje razriješiti: „samim tim što se rođeni, niste besmrtni i nepropadljivi u potpunosti, pa ipak nećete biti ni rastavljeni, niti će vas snaći smrtni udes jer ćete po mojoj želji steći veze još jače i čvršće od svih onih kojima ste bili vezani dok ste se rađali.“³² Potom kaže da su preostala još tri roda koja moraju biti stvorena, jer bez njih bi nebo bilo nesavršeno. Ako bi ih stvorio on, oni bi bili izjednačeni s bogovima. Zato naređuje bogovima da se okrenu stvaranju smrtnih živih bića. On će kao sjeme i začetak dati onaj dio koji je besmrtan i božanski, a oni neka učine da rastu i da se rađaju, i kada umru da ih prime opet sebi. Nakon toga je objavio nužne zakone. Prvo rođenje neka bude jednako za sve, kako bog ne bi nikome ništa uskratio. Jači neka bude onaj spol koji je poslije nazvan muškim. U dušama neka prvo nastane osjetilno opažanje iz silovitih utisaka, zatim žudnja povezana s nasladom i bolom, strah i gnjev te sve strasti koje iz ovih proizlaze i one njima suprotne. Oni koji budu njima vladali živjet će pravedno, a oni koji će biti pod njihovom vlašću živjet će u nepravdi. Onaj koji časno proživi predviđeno vrijeme otići će u boravište zvijezde koja mu je namijenjena, i živjeti blažen život sličan životu zvijezde. Onaj koji ne proživi časno rodit će se kao žensko, i ako dalje bude ustrajao u svojoj zlobi preobrazit će se u životinju s čijom prirodom je u skladu vrsta njegove izopačenosti. I dok se tako bude mijenjao, njegove muke će trajati sve dok povučen kružnim kretanjem Istog i jednolikog silnu navalu u sebi koja je uz njega prirasla i proizišla iz vatre, vode, zraka i zemlje ne savlada razumom i ne dospije u svoje prvobitno stanje. Da ne bude uzrokom iskvarenosti bilo kojeg živog bića, bog je rasijao duše, neke na Zemlju, neke na Mjesec i drugdje. Nakon toga je prepustio bogovima da oblikuju smrtna tijela i ono što bi smrtnoj duši trebalo nedostajati, da vladaju onim što su stvorili i onim što iz toga proistječe te da na najljepši i najbolji način vladaju smrtnim živim bićem. Bogovi su krenuli stvarati, te su uzeli besmrtno počelo smrtnog živog bića te posudili od svemira dijelove vatre, zemlje, vode i zraka koje će jednom vratiti. Sve što su uzeli spojili su u jedno učvrstivši gustim i (zbog malih srazmjera) nevidljivim klinovima. Tako su stvorili od

---

³²Plat. *Tim.* 41a-41b

svih tih dijelova svako tijelo kao jedno. U tijelo su unijeli kružno kretanje besmrtne duše. Ta kretanja bila su nošena silom ili su sama nosila onako kako se kretalo cijelo živo biće. Živo biće je posjedovalo svih šest kretanja – naprijed, nazad, gore, dolje, lijevo i desno pa se tako i kretalo. U svako živo biće je unosilo nemir ono što je izvana na njega utjecalo, te je to dopiralo do duše. Kada su izazvali najsnažnije i najučestalije kretanje, ovi su pokreti strujom koja neprekidno teče pokrenuli kružno kretanje duše, sputali kružno kretanje onog istog tekući u suprotnom smjeru od njegovog. Tako su ga spriječili ne samo da vlada, već da se uopće zbiva. Kretanje onog različitog uzdrмали su do te mjere da se sva tri dvostruka i sva tri trostruka intervala, kao i posredni članovi i veze od $2/3$, $4/3$ i $9/8$ nisu mogli potpuno razriješiti, te su se preokrenuli na sve načine izazvavši potpuno razbijanje i razaranje krugova tako da su se jedva još održavali zajedno u kretanju. Zbog svih tih utjecaja duša je neumna. Ako se na nekoga primjenjuje pravilan način odgoja, on postaje potpuno savršen i zdrav, a ako ga se zapusti, on ponovno odlazi u Had neuman i nesavršen. Imajući na umu kuglolikost svemira, bogovi su ugradili dva božanska kružna kretanja u dio tijela, koji je isto takvog oblika, a nazivamo ga glavom. Ona je u nama najbožanskija i svime gospodari. Cijelo su tijelo dodijelili njoj kao slugu. Učinili su da unutrašnja vatra, koja je srodna onoj vanjskoj, istječe kroz oči u gustom i glatkom mlazu. Tkivo očne jabučice, naročito središnji dio, zgusnuli su tako da sprečava prolaz svakoj vrsti vatre propuštajući samo onu koja je pročišćena. Kretanja predmeta ulaze kroz tijelo sve do duše i izazivaju opazaj koji nazivamo vidom. Bogovi su kao prirodnu zaštitu organa vida stvorili kapke. Platon kaže da je vid izvor najvećeg blagostanja pomoću kojeg promatramo nebo i zvijezde, noći, dane i mjesece. On je tako izvor onoga što nazivamo filozofijom, „od koje veće dobro nije došlo niti će ikada doći ljudskom rodu“³³. Bog nam je podario vid da bismo kružna kretanja uma primijenili na kružna kretanja našeg rasuđivanja. Isto se može reći i za glas i sluh, te govor.³⁴ Na kraju ovog dijela Platon spominje Muze koje su nam dale ritam i harmoniju da nas čuvaju „od nedostatka mjere i oskudice u ljupkosti.“³⁵

---

³³Plat. *Tim.* 47b

³⁴Vidi Plat. *Tim.* 41a-47d

³⁵Plat. *Tim.* 47e

F. M. Cornford ističe da Platon nije ni od koga preuzeo tumačenje stvaranja čovjeka. Prema Cornfordu u Platonovom dijalogu *Kratil* Sokrat je prenio poznatu Pitagorinu misao: 'Ne znamo ništa o bogovima, niti o njima niti o imenima kojima se međusobno nazivaju.' U *Fedru* Sokrat kaže da je potpuno nerazumno govoriti o bogovima kao o 'besmrtnim živim bićima' koja imaju dušu i tijelo: 'Nikad nismo vidjeli boga niti ga primjereno zamislili, ali zamišljamo ga kao vrstu besmrtnog živog bića koje ima dušu i tijelo spojeno u jedinstvo koje traje zauvijek.'³⁶ Cornford spominje Platonove *Zakone*, u kojima „nalazimo objašnjenje o božanskosti vidljivih nebeskih bogova, ali dodaje nevidljive duhove u zraku i duhove ponekad vidljive u vodi, da bi nebo moglo biti potpuno ispunjeno živim bićima. Čovječanstvo je došlo u dodir s ovim bićima u vizijama, snovima, proročanstvima ili u času smrti. Tako su zaživjela vjerovanja u pojedincima i državama i proširili se oblici štovanja. Stav prema tradicionalnim bogovima je agnostičan, ne ateističan. Nemamo razloga sumnjati u njegovu iskrenost ili reći da Platon pokušava izbjeći optužbu za bezbožnost.”³⁷ Bitno je reći da je Platon živio u okruženju u kojem se vjerovalo u mitske bogove, no njegovi opisi i tumačenja nisu se podudarali s mitologijom njegova vremena, nego su joj se štoviše suprotstavljali.

Despot objašnjava što predstavlja stvaranje nebeskih bogova, odnosno jedan od načina kako možemo ovaj opis razumjeti: „Da bi pak bila moguća smrtna bića, moraju bogovi, dakle proizvedeni, rođeni bogovi preuzeti demijurgičku funkciju boga na sebe i povezujući ovaj besmrtni, ovaj duševni dio s ovim materijalnim principom, povezujući jedno s drugim, stvarati niža ili smrtna bića. Ono što je pak ovdje odlučno jest ova razlika između božanske tehnike prvog reda – da ju tako naznačimo – i božanske tehnike drugog reda. Dok je istinsko umijeće, istinska vještina, istinska umjetnost božanska tehnika proizvođenja svijeta kao svijeta, dotle je božanska umjetnost drugog reda takva vrsta tehnike ili takva vrsta umjetnosti koja, pretpostavljajući tzv. sirovinu, pretpostavljajući dakle nešto već tehnički proizvedeno, na temelju te pretpostavke izvodi nešto drugo. (...) Bit je ovog odnosa između prve i druge božanske tehnike u tome da bog iz ničega proizvodi cjelinu mogućih bića oponašajući ideje same. Ovi proizvedeni bogovi pak ne proizvode iz

---

³⁶Usp. Cornford, F. M., *Plato's cosmology. The Timaeus of Plato*, str. 138.

³⁷Isto.

ničega nasljedujući ideje same, nego iz unutarproizvedene cjeline bića, dakle u svijetu, a oponašajući ne više ideje nego oponašajući umjetnost Demijurgovu.“³⁸

Kako bi bilo razumljivije što je uopće božanska tehnika i tehničko proizvođenje, bitno je razjasniti Demijurgovu tehniku proizvođenja. O tome Th. K. Johansen kaže: „Demijurg, koji proizvodi božanskom tehnikom je proizvođač.“³⁹ Prema Johansenu demijurg je onaj koji ima izvanrednu vještinu, dakle *techne* stvaranja. Da bismo razumjeli kako je kozmos ustrojen, nužno je razumijevanje načina na koji demijurg upotrebljava tu vještinu. Ako je on nevaljao proizvođač, koji čini nepredvidljive odluke, mi ne bi mogli pratiti njegove korake. Ako je, pak, proizvodio u skladu s vještinom, tada možemo pratiti i razumjeti način njegovog stvaranja.⁴⁰

S dijelom opisa koji govori o čovjekovoj vezi sa zvijezdama, kako svaki čovjek ima svoju zvijezdu kamo nakon smrti i odlazi, nalazimo sličnosti s dijalogom *Fedar*. Guthrie tvrdi da su „u Fedru jedino duše koje su vidjele zbilju s oboda kružećeg neba rođene kao ljudi, jer jedino ljudske duše mogu prijeći izvan osjetilnih zamjedbi u pojmove, te, ako su sklone filozofiji i obučene obnoviti svoje spoznaje koje su imale prije rođenja i ponovno dobiti svoja krila. Veza između duša i zvijezda, kao i mnogo toga drugog, preuzeta je iz pučke tradicije.“⁴¹

Za Platona vid je iznimno dragocjenosjet, bez njega ne bi bilo ni filozofije ni promatranja svemira. Berislav Podrug o tome kaže: „Bog nam je udijelio vid i radi toga da bi kružne putanje i obilaženja uma na nebu, nakon što smo ih sagledali, primijenili na vlastita kružna kretanja razmišljanja, koja su srodna onim božanskim. U tome se neposredno očituje suodnošenje i obostrana uvjetovanost božanske i ljudske duše. Oponašajući ta srodna besmrtna kružna kretanja, koja su potpuno bez lutanja, moguće je i potrebno ustaliti i srediti ona kruženja u nama koja su postala obnevidjelima, odnosno

---

38Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija*, str.477.

39Johansen, T. K., *Plato's natural philosophy, A study of the Timaeus - Critias*, Cambridge university press,SAD, 2004., str. 83.

40Vidi isto.

41Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 305.

bezumno lutajućima.“⁴² Ta kaotična, nasumična kretanja uzrokuju pak osjetilni utisci, prodor onog vanjskog. To „biva praćeno neuređenim, nasumičnim kretanjem, tumaranjem i besciljnošću, drugošću i razlikom, kaotičnošću koja poskakuje u svih šest smjerova te remeti, a najčešće i razara prevlast pravilno uređenih kružnih gibanja i obilaženja duše.“⁴³

U zadnjem dijelu ovog opisa Platon govori o ritmu i harmoniji. Platon je bio čvrstog uvjerenja da je najvažniji odgoj onaj u muzici. Podrug iznosi što u *Zakonima* Platon kaže o muzici: „Počelo muzike je samo ono nesustajuće neuređeno kretanje. Naime, u doba dok još ne stekne svojstvenu razumnost, sve živo neprestano mahnita, bivajući svagda bezmjerno, nepravilno i nesređeno. No upravo samo to počelo nezaustavljive mahnitosti ujedno ljudskoj duši omogućuje prijemčivost za ritam i harmoniju. Upravo ta kaotična nesređenost pretpostavka je same sređenosti i umjerenosti takta i sklada u duši, a Apolon, Muze i Dioniz pravi su začetnici toga.“⁴⁴

---

⁴²Podrug, B., „Kretanje duše“ u: Barbarić, D./Šegedin, P. (ur.) *Platonov nauk o duši*, str.130.

⁴³Isto, str. 131.

⁴⁴Isto, str. 133.

LJUDSKO TIJELO I BOLESTI

Začuđujuće je koliko se Platon upustio u opise dijelova tijela i njihove uloge u cjelini tjelesnog života. Bogovi su besmrtno počelo duše obavili smrtnim tijelom te ugradili u njega i smrtnu dušu. Ona u sebi nosi strasti, nasladu koja je mamac zla, bol koja bježi od dobra, neustrašivost i strah, koji su dva nerazumna savjetnika. Osim toga još i neutaživu žudnju i varljivu nadu. Sve su to pomiješali s nerazumnim osjetilnim opažanjem i težnjom za opasnim poduhvatima te tako sastavili smrtni dio duše. Kako su se bojali da su time oskvrnuli ono božansko, smjestili su vrat između ta dva dijela, a smrtni dio duše su smjestili u grudni koš. Kako ona ima svoj bolji i gori dio, razgraničili su ih dijafragmom kao pregradom u sredini. Muževan i srčan dio smjestili su između dijafragme i vrata kako bi osluškivao razum i obuzdavao strasti. Srce su stavili na mjesto tjelesne straže, da kada gnjev uskipi i razum javi udovima da je došlo do nepovoljnog utjecaja ili da se iznutra javila neka požuda, svaki osjetljivi dio tijela osjeti opomenu i prijetnju. Pluća su smislili kao olakšanje uslijed ubrzanog kucanja srca zbog očekivanja nečeg strašnog i razdraženosti strasnog dijela duše. Ona primaju zrak i piće te rashlađuju srce, dajući mu olakšanje i osvježenje. Dio duše koji teži hrani i piću te ostalom za što tijelo osjeća potrebu smjestili su u sredinu, između dijafragme i predjela oko pupka. Ovaj položaj odredili su radi toga da se stvara što manja buka najboljem dijelu i da je što dalje od središta odlučivanja. Ovaj dio ima priviđenja, jer mu nisu dali sposobnost da vodi računa o tome što mu govori razum. Jedan od bogova je za požudni dio duše proizveo jetru. Kako bi smrtni rod učinili što boljim i kako bi se nekako domogli istine, postavili su u jetru mjesto za proricanje. Slezena održava jetru čistom i sjajnom. Bogovi su, znajući da će ljudi pretjerivati u jelu i piću, proizveli donji trbuh. Namotali su u krug crijeva kako tijelo ne bi ponovno tražilo drugu hranu, jer bi tako zbog proždrljivosti sav ljudski rod bio lišen filozofije i nepokoran onom najbožanskijem u nama. Začetak kostiju, mesa i svega sličnog je u postanku moždine. Moždinu je bog sastavio od odgovarajuće mjere vatre, zemlje, vode i zraka. U nju je usadio i pričvrstio različite vrste duše. Onaj dio moždine koji je trebao primiti božansko sjeme učinio je zaobljenim i nazvao ga mozgom. Ostatak moždine koji je trebao primiti smrtni dio duše raspodijelio je na izdužene i okrugle oblike i nazvao ih sve moždinom. Izrada kostiju je tekla tako da je prosijao zemlju da bude čista i glatka, ovlažio ju je moždinom, sve to

stavio potom u vatru, pa u vodu, pa opet u vatru i u vodu. Učinio je to više puta te su tako kosti postale otporne na razorno djelovanje i jednog i drugog. Vidio je da je sklop koštanog tkiva trošnji i da bi moglo doći do raspadanja zbog zagrijavanja i ponovnog hlađenja. Zbog toga je smislio tetive i meso. Tetive povezuju sve udove i omogućavaju tijelu da se savija i steže. Meso služi kao prepreka vrućini i kao zaštita od hladnoće, te štiti prilikom padova. Meso također sadržava toplu tekućinu koja ljeti izlazi u obliku znoja i hladi tijelo. One kosti koje su najispunjenije dušom obavio je najtanjim slojem mesa, a najdebljim one koje sadrže najmanje duše. Oni koji su nas donijeli na svijet htjeli su da imamo kraći i bolji život, a ne duži i lošiji. Zato glavu nisu prekrili mesom, pa je glava osjetljivija i razboritija, no i slabašnija. Usnama, zubima i jezikom bogovi su čovjeka opremili radi onoga što je nužno i onoga što je najbolje. Ulaz su izumili radi onoga što je nužno, a to je hrana. Izlaz radi onoga što je najbolje, a to je govor koji služi mišljenju. Kada govori o disanju, Platon kaže da neprestano dah potiskuje zrak s kojim je u neposrednom dodiru. Sav zrak je potiskivan u krug, sve do mjesta odakle je izišao. Svaki od djelića koji su u nama podijeljeni kreću se k sebi srodnom, te popunjavaju ispražnjeno mjesto. Ako je otjecanje snažnije od pritjecanja, svako stvorenje nestaje, a ako je otjecanje manje od pritjecanja, stvorenje raste. Kada korijen trokuta popusti zbog cjeloživotnog dolaženja u doticaj s drugim trokutima, nisu više u stanju sjeći sebi ravne veličine trokuta hrane koja ulazi. Tada živo biće umire, i to se naziva starenjem. Kada veze koje pričvršćuju trokute u moždini više ne mogu izdržati, otpuštaju veze duše i ona radosna izlijeće jer sasvim napušta tijelo. Bolesti nastaju iz nekoliko razloga. Kako je tijelo spojeno od vatre, zemlje, vode i zraka, do bolesti dovodi njihovo protuprirodno obilje ili nedostatak, premještanje sa svog na tuđe mjesto i kada ima više od jedne vrste vatre ili drugih elemenata. Potom Platon nabraja vrste sluzi, te kaže da su one oruđa bolesti. Zatim nabraja i vrste bolesti, te kaže da postoje bolesti koje nastaju zbog zraka, sluzi i žuči. Spominje epilepsiju, koju naziva 'svetom bolešću', jer je bolest svetog dijela naše prirode. Kada je tijelo bolesno od prekomjerne vatre, to nazivamo vrućicom i groznicom. Bezumlje je pak bolest duše. Postoje dvije vrste bezumlja - mahnitost i tupost. Također, prekomjerno uživanje i prekomjerna patnja su najteže bolesti duše. Kada je riječ o očuvanju tjelesnog i duševnog zdravlja, treba očuvati harmoniju duše i tijela. To znači da ne treba vježbati tijelo bez vježbanja duše, i obrnuto, dušu bez vježbanja tijela. Za Platona je najbolji način vježbanja tijela gimnastika, dakle vježbanje u sebi i po

sebi, bez posredstva nečeg drugog. Drugi po redu najbolji način vježbanja je njihanje tokom plovidbe ili bilo kakve vožnje, treći je način održavanja tjelesnog zdravlja lijekovima. Prema Platonu, svakom živom biću je dodijeljen određen životni rok, nezavisno od događaja koji nastupaju iz nužnosti.⁴⁵

William K. C. Guthrie ističe da već Platon upozorava da nijedan od njegovih opisa nije pouzdan, te da „na umu moramo imati i neuobičajeno stanje medicinske spoznaje njegova vremena.“⁴⁶ Prema njemu neke misli iz Platonovog opisa ljudskoga tijela može se smatrati apsurdnima, no to su tada bile znanstvene činjenice. Tako Guthrie spominje da apsurdnim možemo smatrati ideju da su bogovi savili crijeva kako bi nas spriječili u neumjerenosti u jelu, ali „Aristotel ističe svezu između ravnoga crijeva i nezasićnoga apetita u ozbiljnome zoološkomu spisu i, povrh toga, u teleologijskome kontekstu“⁴⁷. Guthrie navodi i one koji su utjecali na Platona. Na tom popisu nalazimo Empedokla te spisatelje koji pripadaju sicilijanskoj i talijanskoj školi liječništva, kao što su Alkmeon, Filistion i Dioklo.

Cornford iznosi detaljnu analizu utjecaja na Platonov 'biologijski nauk': „Empedoklov nauk je pod utjecajem Filistiona, koji je učio da je svrha disanja da rashladi prirodnu vrućinu u tijelu i da zdravlje ovisi o neometanim prolascima daha, ne samo kroz usta i nosnice, već kroz cijelo tijelo. Dioklo je držao da tijelo ima prirodnu vrućinu koja je u krvi, koja proizvodi život i kretanje u svim venama. Njegovo tumačenje ciklusa disanja je isto kao ono u Platona: udisanje ili izdisanje kroz usta i nos podudara se s izdisanjem i udisanjem kroz pore. U suprotnosti s hipokratovskom školom, koja je smatrala da dah prvo dolazi u mozak i tada se raspršuje kroz ostatak tijela, Sicilijanci su učili da je srce središnje mjesto daha života ili dah-duša, koja prolazi u ostatak tijela kroz vene i da je to moć koja pokreće udove. Ovaj dah također potiče osjetilo percepcije. Prema ovom tumačenju krv i dah putuju zajedno kroz iste kanale, disanje i protok krvi su jedan proces.“⁴⁸

---

⁴⁵Vidi Plat. *Tim.* 69d – 89c

⁴⁶Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 311.

⁴⁷Isto.

⁴⁸Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 307.

Cornford pronalazi Homerov utjecaj na Platona, te kaže da „kada Platon koristi izraz *thymos* (ćud, srčanost) i smješta ju u srce i pluća, povodi se za vrlo starom tradicijom“⁴⁹. Cornford iznosi Oniansovo tumačenje, koji je autor studije o homerskom shvaćanju duše i tijela. Onians „razlikuje *thymos* i *phren* (doslovno ošit, a u prenesenom smislu duh, um, razbor), što odgovara Platonovom razlikovanju između besmrtnih načela uma, koji su smješteni u glavi, i elementa životnosti, koji je u grudima. Naglašava da su kod Platona *phren* i *thymos* zasebna bića“⁵⁰.

Kada govorimo o duši u ovom opisu, možemo primijetiti da je Platon pokušao zadržati shvaćanje duše iz *Fedona*, što naglašava Guthrie, te kaže da se „on ponekad opasno približava stajalištu koje opravdava Aristotelovu kritiku, da on dušu smatra nečim tjelesnim.“⁵¹

Spomenimo na kraju još to da Platon u svom opisu kaže kako nitko nije zao svojom voljom. Cornford ovakvo tumačenje pronalazi i u Platonovim *Zakonima*: „Kada čovjek učini nešto krivo, mora se znati da on to ne čini dobrovoljno. Nitko ne bi namjerno primio na sebe bilo koje zlo, pogotovo ne kad mu nešto neizmjereno znači; a većini ljudi najvrjednija stvar je duša.“⁵²

---

⁴⁹Isto, str. 284.

⁵⁰Isto.

⁵¹Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 314.

⁵²Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 348.

TVAR

Uz spomenute dvije vrste bića, ideje kao uzore božanske proizvodnje svijeta i pojave kao vidljive odraze tih ideja, Platon iznosi i treću vrstu bića, a to je tvar. On ju naziva prihvatiteljicom i njegovateljicom sveg postajanja. Kada govorimo o vatri ili vodi ili pak zemlji i zraku, kaže da nikad nećemo reći 'to', tj. kao neko određeno biće, već 'takvo', vatreno, vodeno itd. Postoje tri roda, onaj koji postaje, onaj u kojem ovaj prvi postaje, te onaj s kojim se slično rađa postajući rod. Onaj koji prima uspoređuje s majkom, onaj koji je uzor s ocem, a priroda između njih s potomkom. Tvar je bezoblična, jer ono što u sebe prima sve rodove mora biti lišeno svih oblika. Ona nije vatra, nego se onaj njen dio koji je zapaljen pokazuje kao vatra. Ona nije ni voda, nego se onaj njen dio koji je vlažan pokazuje kao voda itd. Prihvatiteljica postajanja (tvar) natopila se vodom, zapalila te poprimila oblike zraka i zemlje, no još ju nisu ispunile jednake i uravnotežene sile, niti sama nije ni u jednom svom dijelu bila uravnotežena, već se njihala na sve strane i trpjela potrese. Kako se tresla, tako su se četiri elementa razdvajali jedan od drugoga. Oni najbliži su se zbijali u jedno, te su jedni dospjeli na jedno mjesto, drugi na drugo. Prije postanka svemira oni su postojali bez harmonije i mjere. Tada ih je bog razlučio u likove pomoću oblika i brojeva. Vatra, voda, zemlja i zrak imaju volumen, a volumen obavija ravnina. Svaka ravnina sastoji se od trokuta, koji imaju porijeklo u dvama trokutima od kojih je jedan jednakokraničan, a drugi raznostraničan. Takvo je počelo elemenata. Najljepši trokut prema Platonu je onaj od kojeg, kada ga udvostručimo, dobivamo treći jednakokranični trokut. Tri se elementa rađaju iz jednog koji ima nejednake strane, a jedino četvrti je sklopljen od jednakokraničnog trokuta. Platon nadalje opisuje kako je sastavljen tetraedar, oktaedar, ikosaedar, kocka i dodekaedar. Zemlji je dodijeljena kocka, vatri piramida, vodi oktaedar i zraku ikosaedar. Kada su ujednačeni, miruju, a kada su neujednačeni, kreću se. Potom se navode vrste vatre, plamen, onaj koja nastaje iz plamena i pruža svjetlost i ona vrsta vatre koja preostaje od plamena kad se ugasi. Vrste zraka su eter, magla, tmina, te druge bezimene vrste nastale od nejednakosti trokuta. Voda ima dvije vrste – tekuća i ona koja je otapalo. Najgušća vrsta vode je zlato. Po svojim sastavnim dijelovima blizak zlatu je bakar. Nadalje, Platon opisuje kako nastaje snijeg, rosa i inje. Vino, ulje, med i biljni sok su vrste voda koje u sebi sadrže vatra. Platon opisuje četiri vrste zemlje koje nastaju na različit

način: kamenito tlo, stijena, opeka i kamen crne boje. Zemlju, ako nije spojena djelovanjem neke sile, može razoriti samo voda. Ako je sastavljena nekom silom, može ju razoriti samo vatra. Vodu u njenom najčvršćem i najzgušnutijem sklopu može razoriti samo vatra, a u slabijem vatra i zrak. Silom sjedinjen zrak može samo biti rastavljen na trokute. Ako nije sjedinjen silom, razdvaja ga samo vatra. Platon nadalje iznosi svoje ideje o osjetilima i osjetilnom opažanju, te spominje toplo, hladno, tvrdo, meko, teško i lako, gore i dolje, hrapavo i glatko i zadovoljstvo i bol. Također spominje okuse, mirise, zvukove i boje, te opisuje kako nastaju.⁵³

Cornford objašnjava u kakvom su odnosu četiri elementa prema tvari, te kaže „da stvari koje ulaze i izlaze iz tvari imaju suprotna svojstva od onih koja pripadaju četirima elementima“⁵⁴. Cornford kaže da ih Platon naziva „odrazima vječnih bića“⁵⁵ i „odrazima Vatre, Zraka, Vode i Zemlje“⁵⁶. „Oblici utiskuju svoja svojstva na tvar. Ali ona ne posjeduje nijedno od tih svojstava, kao što ni zlato u sebi ne posjeduje trokutni oblik. Ne pripadaju joj nikakva svojstva; ona samo prolaze unutra i vani, kao što slika prolazi u ogledalu. Ona 'mijenjaju i preinačuju' tvar; oni oblikuju stalni obrazac promjene koji predstavlja 'svu raznovrsnost njenog naličja' kako neki dijelovi postaju vatreni, drugi vodeni itd.“⁵⁷

I Verity Harte iznosi jasan pregled Platonovog opisa tvari. Piše da je "Prostor Prihvatanja posrednik, utemeljen kao prostor"⁵⁸. Prema njoj on je takav posrednik "kakvog i očekujemo kada označavamo četiri primarnih elemenata kao četiri čvrsta tijela"⁵⁹. Nadalje, kaže da „svaka tvar uređuje prostor“⁶⁰. „Prostor, zamišljen apstraktno, je neorganizirani posrednik

---

⁵³Vidi: Plat. *Tim.* 48e-68d

⁵⁴Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 184.

⁵⁵Isto.

⁵⁶Isto.

⁵⁷ Isto.

⁵⁸Harte V., „The receptacle and the primary bodies :something from nothing?“ u: Mohr, R.D./Sattler, B. M. (ur.), *One book the whole universe*, str. 136.

⁵⁹Isto.

⁶⁰Isto.

kojim upravlja specifična geometrijska struktura svakog čvrstog tijela. (...) Tvar preuzima određene oblike, no njeni oblici su u tri dimenzije.“⁶¹ Harte navodi i da Demijurg ne stvara nešto iz ničega, jer prethodno postoje tragovi vatre, zemlje, vode, zraka neovisno o Demijurgovoj proizvodnji. Ono što vatra jest određeno je Idejom Vatre. Demijurg proizvodi elemente kako bi ih iskoristio za izgradnju tijela kozmosa, te tako osigurava opstojnost prave tvari, a ne njenih tragova, tvari koja se oblikuje prema četiri elementa.⁶²

U predavanju o *Timeju* Despot tvrdi da je „materija vječna kao što su i ideje vječne, ona opstoji prije proizvodnje reda, tj. prije kozmificiranja svega što jest.“⁶³ Prema njemu, ona „opstoji prije božanske produkcije kao nešto alogičko i bezmjerno“⁶⁴, pa "otuda proizvodnja svijeta, ta demijurška, božanska, istinska tehnika, nije niti kreacija *ex nihilo*, tj. nije stvaranje, niti je, kako se to u apsolutnom idealizmu hoće, samoprodukcija jednako tako forme kao i materija, nego je isključivo i jedino kozmificiranje kaosa, uređivanje nereda, ideiranje bezidejnog ili, u jednoj modernijoj formulaciji se može reći da je bit božanske tehnike informiranje ili oblikovanje nečega, onog bezformnog“⁶⁵.

Despot objašnjava i što je materija, kao *causa materialis* po metafizičkoj terminologiji: "Da bi uopće nečeg uzrokovanog, prouzrokovanog, u ovom slučaju svijeta, moglo biti, moraju ona bića koja su na neki način bilo idealne bilo djelatne pretpostavke svijeta - dakle ideje, ideja dobroga i bog - moraju ta bića pretpostavljati još nešto izvan sebe, nešto vanidejno, nešto ne-dobro i nešto van-božansko da bi se izvan tih bića, dakle izvan ideja, izvan boga i izvan dobrog, a ipak u skladu s tim bićima, mogla ta ista bića očitovati. Drugim riječima, potrebno je nešto bezidejno, nešto ne-dobro, nešto nebožansko u čemu ideja sama može bivati. Radi se o, kako to Platon označuje, prihvatiteljki sveg bivanja. Nužnost ovog uzroka proizlazi, s jedne strane, iz analize biti samog uzroka, iz analize toga da ideja ne može sama u sebi, kao ideja, postati svijetom, da dobro ne može samo u sebi, kao dobro postati svijetom, i da bog u sebi, kao bog, ne može postati svijetom,

---

⁶¹Isto.

⁶²Vidi isto, str. 133.

⁶³Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija*, str.480.

⁶⁴Isto.

⁶⁵Isto.

nego mora na neki način sve to izvan sebe izaći. "⁶⁶

Na Platonovu misao da je tvar prihvatiteljica, majka, uzor otac, a svijet njihov potomak, osvrće se Guthrie podsjećajući da je to "predstavljalo uobičajeno grčko vjerovanje da je otac jedini uzrok postanka, a majčin se doprinos sastoji isključivo u ishrani i mjestu za rast embrija." Također navodi povezanost ovog tumačenja s pitagorejskim povezivanjem onog neograničenog sa ženskim rodnom, a jedinice, načela granice i poretka sa muškim rodnom.⁶⁷

---

⁶⁶Isto, str. 478.

⁶⁷Isto, str. 262.

UM I NUŽNOST

Platon svoj dijalog *Timej* započinje opisom stvaranja duše svijeta i svih ostalih živih bića i potom kaže da je to proizvedeno umom. Kozmos je nastao spajanjem uma i nužnosti. "Um nadvladava nužnost uvjerivši ju da najveći dio onog što nastaje povede onom najboljem te je na taj način - time što je nužnost u samom početku bila savladana nagovaranjem – sastavljen i ovaj svemir."⁶⁸ Platon navodi nužan i božanski uzrok te kaže da je "sve što je prirodno i djelovanjem nužnosti nastalo na taj način preuzeo tvorac onog najljepšeg i najboljeg od svega što postaje, služeći se uzrocima ove vrste kao pomoćnim dok je rađao boga [kozmos] sebi samog dovoljnog i najsavršenijeg".⁶⁹

Šegedin objašnjava što je um za Platona: "Uporabu termina nous (um) u Platona pritom ne karakterizira samo mnogovrsnost nefilozofijskog, uglavnom frazeološkog smisla, već i naoko neodređena višeznačnost u filozofijskom smislu: um je i stav i držanje, i najviša moć duše, i uzrok, i ono božansko...Odsutnost sustava i živa posvećenost stvari dovodi dakle do toga da je u dijalozima teško očekivati terminologijsku strogost i konzistentnost kakva je danas uobičajena. Pa ipak, nous u Platona nije termin kojemu bi smisao bio razasut u mnogovrsnosti uporaba koje međusobno ne korenspodiraju. Um, to je na svim važnim mjestima zrelog i kasnog Platonova filozofiranja ono najviše čovjeka i cjeline svega, po čemu je ta cjelina srodna i povezana."⁷⁰

Guthrie detaljno objašnjava što Platon misli pod pojmom nužnosti, te kaže da je nužnost "taj 'neposlušni uzrok' one vrste koja je 'bez uma, proizvod slučajnog ishoda, bez reda' ".⁷¹ Prema Guthrieu nužnost pripadna jednoj stvari, kao što vreline pripada vatri, a stanje počiva na bliskosti dviju stvari, stvari koja gori i zapaljivog materijala.⁷² "Iako vatra mora gorjeti, zanatlija svojim izborom stvari i načinom oblikovanja može umanjiti opasnost od slučajnih nesreća i usmjeriti djelovanje vatre, koliko je to moguće, korisnim ciljevima te

---

⁶⁸Plat. *Tim.* 48a

⁶⁹Plat. *Tim.* 69e

⁷⁰Šegedin, P., *Pojam uma u Platona*, Matica hrvatska, Zagreb, 2012., str. 56.

⁷¹Guthrie, W. K. C., *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, str. 272.

⁷²Vidi isto.

time 'uvjeriti Nužnost.' ⁷³ Prema Guthrieu Nužnost je "konačna nesavladivost tvari koju nijedan zanatlija ne može u potpunosti prevladati."⁷⁴ "Kozmos je uzvišena tvorevina uobličena sukladno Oblicima božanskoga Uma, no, budući da je tjelesan, on ne može biti Oblik, kao što ni komad mramora ne može biti ljudsko lice, premda može biti sačinjen tako da mu nalikuje."⁷⁵

Platon u *Timeju* također spominje i lutajući uzrok. Pakiž smatra da se pod njim "podrazumijeva uzročnost koja nije podređena krajnjoj svrsi uma – dobru, već je to niz sekundarnih uzroka nepredvidljivog toka, sve ono, dakle, što je rezultat djelovanja nužnosti."⁷⁶ Prema tome nužnost se može shvatiti kao "nešto što pokreće izvanrazumski, nestalni i neočekivani tok događaja, a ne nedostižno, predodređeno ili čak determinirano zbivanje."⁷⁷ Thomas K. Johansen u knjizi "Platonova prirodna filozofija" objašnjava nužnost u odnosu na proizvodnju kozmosa te kaže da je nužnost "proizvod koji je nastao proizvodnjom kozmosa, a ne njegov preduvjet"⁷⁸. Ne postoje nužni uzroci u pred-kozmosu jer u njemu nema ničega što bi posjedovalo kauzalnu učinkovitost. Nužnost nastaje tek onda kada demijurg proizvede 'jednostavna tijela'. Nužnost je aktivnost uređenog kozmosa u tolikoj mjeri u kojoj tijela ustanovljuju svoja svojstva da bi mogli djelovati kao nužni uzroci. Idući korak u proizvodnji je kada demijurg nužna zbivanja upotrebljava kao pomoćne uzroke u proizvodnji potpuno uređenog kozmosa.⁷⁹

---

⁷³Isto.

⁷⁴Isto.

⁷⁵Isto.

⁷⁶Pakiž, M., *Objašnjenja*, u: Platon, *Timaj*, str.154.

⁷⁷Isto.

⁷⁸Johansen, T. K., *Plato's natural philosophy, A study of the Timaeus – Critias*, str. 97.

⁷⁹Vidi isto.

DEMIJURG I UZOR

Kozmos je proizveo demijurg prema uzoru. Kažemo 'proizveo' jer ga nije stvorio iz ničega, nego je koristio nešto već postojeće. Demijurg je kod Platona prema *Filozofijskom rječniku* A. Haldera "božanski oblikovatelj svijeta koji gledom na ideje oblikuje svijet iz kaotičnoga prostora"⁸⁰. Despot o demijurgu kaže da je "odista dobro i istinito biće - istinito po tome jer je u skladu s onim istinitim samim - bog ne može postati bolji i istinitiji niti može postati manje dobar i manje istinit"⁸¹. Bog u sebi nema nikakve zavisti ni ljubomore, jer je "nezavidan s obzirom na svoju bitnu potpunost, zato jer je bez zavisti i u tom smislu preobilan, ono što bog može htjeti jest samo to i isključivo to da i ono nebožansko, vanbožansko i bezidejno 'bude slično njemu'"⁸². Zavidna mogu biti samo bića u svijetu, svjetska bića. Bog nema nikakve potrebe, jer "on u potpunosti jest ono što se idejno – dakle sa stanovišta idejnog bitka – može biti i kao takav ne može uopće imati nikakve potrebe u sebi."⁸³ Cornford o demijurgovoj proizvodnji kaže da "djeluje na tvarima koje ne stvara, i čija nerazdvojiva priroda postavlja granicu njegovoj želji za savršenstvom u njegovom djelovanju."⁸⁴ Bog je suočen sa svime vidljivim u kaosu neuređenog kretanja. Ali "za ovaj nered on nije odgovoran, već samo za one dijelove reda i shvatljivog oblikovanja koje on, koliko može, uvodi."⁸⁵ Naime, on je jedini uzrok nastajanja kozmosa: "Tu su drugotni uzroci, dijelom podložni uvjeravanju uma. Demijurg ne stvara prihvatiteljicu nastajanja u koju se ocrtavaju slike ideja. To nije spomenuto u djelovanju uma; neovisno je o demijurgu kao i svijet ideja. On ne proizvodi ni ideje; nisu načinjene već vječno zbiljske i po sebi opstojeće. Uloga je Demijurga da uvede red u nastajanje, jer je uređeni svijet više nalik njemu, odnosno bolji od neuređenog."⁸⁶ Pavlović navodi da je ideja o demijurgu izvorno

---

⁸⁰Halder, A., *Filozofijski rječnik*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2008., str. 65.

⁸¹Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija*, str.469.

⁸²Isto.

⁸³Isto.

⁸⁴Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 37.

⁸⁵Isto.

⁸⁶Isto.

Platonova, a nalazimo je i u *Politeji*: "Platonov Sokrat govori o tome kako bi pravi astronom morao rasuđivati: 'On će misliti da su ta djela (zvijezde, planeti) sastavljena na najbolji mogući način i da je Tvorac (Demijurg) kozmosa sastavio to i sve drugo što je u kozmosu."⁸⁷ Ista autorica navodi kako "stvaranju u *Timeju* vidno nedostaje Eros kojem je u *Simpoziju* i *Fedru* dodijeljeno da bude pokretač i vodič prema onom što je najljepše i najbolje."⁸⁸ Sigurno je, kaže ona, da kozmos nije rođen u ljubavi, nego u matematičkom i muzičkom znanju.⁸⁹ Pakiž smatra je Platon "napustio ono što je ranije (u *Simpoziju* i *Fedru*) otkrio kao nezaobilazno značajnu ulogu erotskog u svakom stvaranju i svakom napredovanju k onome što je najljepše i najbolje."⁹⁰

Ako se osvrnemo na već unaprijed postojeći model po kojem demijurg stvara svijet, tj. na vječne ideje kao uzore njegove proizvodnje otkriva se da je ono proizvedeno slika (grč. *eikon*) onog vječnog. Cornford iznosi usporedbu ovog Platonova tumačenja s tumačenjem iz *Politeje*. "Dobar proizvođač je stolar koji izrađuje krevet uzimajući za uzor 'pravi krevet', ideju koju nije stvorio ni izumio, nego koja postoji u prirodi stvari. Loš proizvođač je slikar koji uzima stvorenu stvar za uzor, npr. stolarev krevet i proizvodi samo prikaz stvari koja nije sama po sebi stvarna, dakle sliku slike."⁹¹ Cornford također nalazi sličnost ovog tumačenja s onim iz *Sofista*, gdje piše da "proizvođač mora oponašati uzor koji je vječan."⁹² "Svijet je tada oponašanje, slika stvarnog."⁹³ Despot također objašnjava ovaj oblik proizvodnje: "Ovo što u proizvodnji biva, što izlazi na vidjelo je svojevrsna supstancija, svojevrsni bitak i to takav bitak koji nije niti oduvijek niti je vječno ništa, nego je nešto između vječnog bitka i vječnog ništa. No, ukoliko je ideja koja se u proizvodnji proizvodi na vidjelo u onom bezidejnom, ujedno uzor, uzorak proizvodnje ili onoga što se u proizvodnji proizvodi, utoliko je proizvod ono što se u proizvodnji na vidjelo iznosi, nalik,

---

⁸⁷Pavlović B., *Predgovor*, u: Platon, *Timaj*, str. 21.

⁸⁸Isto, str. 26.

⁸⁹Isto.

⁹⁰Isto.

⁹¹Cornford, F. M., *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, str. 27.

⁹²Isto, str. 28.

⁹³Isto.

ono što sliči ideji ili nalikuje ideji. To što ideji sliči nije ništa idejnog, nego je vanidejno, ali s idejom nekako povezano – to je slika."⁹⁴

---

⁹⁴Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija*, str.471.

ZAKLJUČAK

Timej ima izuzetno mjesto u povijesti grčke filozofije. Ta izuzetnost nije u tome što je samo izlaganje mitsko nego što na jedan poseban način govori o nastanku svijeta, bogova, ljudi i ostalih živih bića. U uvodu smo već rekli da se Platon nije mogao upustiti u dokazivanje o nastajanju svijeta te je zbog toga koristio mitski oblik govora. Takav način opisa nastajanja svijeta uvijek je izazivao rasprave i nesporazume. U Despotu nalazimo nastojanje oko interpretacije nužnosti proizvodnje svijeta u koju se upustio i Platon. Despot postavlja pitanje: "Tko je uzrok tome da ono mudro biće ili bog sustavlja povijest i svijet, koji je, dakle, uzrok tome da mudro biće u svojoj istovjetnosti s idejnim bitkom hoće svijet, što je to u bogu zbog čega bog hoće da povijest jest i da ima svijeta, što je razlog očitovanja božjeg, zašto bog iz sebe samog izlazi na vidjelo svijeta, tko je uzrok objave božje?"⁹⁵ Na ovo pitanje Despot odgovara citatom iz *Timeja*: "I tako bog htijući da sva bića budu dobra i da ništa ne bude uzaludno po mogućnosti preuzimajući sve što je bilo vidljivo, a nije mirovalo, nego se raznoliko kretalo i bilo nesređeno uvede isto – to jest sve, sve nesređeno – u red iz nereda smatrajući da je red na svaki način bolji od nereda."⁹⁶ Despot zaključuje da je proizvođenje svijeta "isijavanje ideje u ono bezidejno ili sustavljanje cjeline istini sličnih bića kroz boga, a radi očitovanja njegove nezavidne mudrosti i dobrote", a svrha tog svijeta je očitovanje dobrote.⁹⁷ Ono što je specifično kod Platona u razlici spram Aristotela jest to da ideje postoje odvojeno od stvari, nisu imanentne stvarima. Zato su stvari tek slike ideja. No, te same ideje po sebi već pretpostavljaju svijet. One jesu odvojene i, kako kaže Platon, same sa sobom iste, ali su ipak ideje nekog pretpostavljenog svijeta, jer npr. ideja pravednosti ne može postojati bez nečega u čemu pravednost ne bi bila na djelu. Isto možemo reći i za ideju ljepote i najvišu ideju, ideju dobra. Ostaje samo pitanje kako je nastao sam svijet koji sudjeluje na takvim idejama. Vidjeli smo da taj svijet nisu proizvele same ideje, već im je bio potreban proizvođač, tj. bog i pored njega i bogovi. Bog i bogovi su proizvodili tako što su oponašajući gledali u te ideje. Time je svijet koji nastaje slika tih

---

⁹⁵Despot, B., *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija*, str. 468.

⁹⁶Isto, str. 470.

⁹⁷Isto, str. 472

ideja. Pitanje je da li se tako proizvedeni svijet može vječno održati ili se može promijeniti. Vidimo da Platon u svom dijalogu *Politik* ipak kaže da se može promijeniti. U tom dijalogu demijurg, koji je proizveo svijet, povlači se iz upravljanja svijetom u svoje motrilište i prepušta svijet njemu samome. Sad je pitanje kako svijet može sam sobom upravljati. Jedan pokušaj upravljanja svijetom opisan je u *Politeji*. Platon je u *Politeji* smatrao da trebaju vladati filozofi jer jedino filozofi mogu svijet ponovno povezati s idejama. Naime, umjetnici i pjesnici to ne mogu ukoliko nisu okrenuti idejama. Već smo napomenuli da npr. slikari proizvode sliku slike, tj. najudaljeniji su od ideja. Koja je zapravo zadaća filozofije i filozofa Platon opisuje u prispodobi svijeta kao spilje u *Politeji*. U ovoj prispodobi ljudi žive u podzemnoj spilji čiji je ulaz otvoren prema svjetlu. U njoj su ljudi odmalena s okovima na nogama i vratu, dok glavu ne mogu okretati. Svjetlo ognja im gori odozgo i izdaleka. Uz zid iza njih ljudi nose svakakve kipove, drvene i kamene životinje, a jedni govore dok drugi šute. Okovani ljudi vide samo sjene i ponekad čuju govor. Zabavljaju se razgovarajući o sjenama, i vjeruju kako neke sjene govore dok druge šute. Pogađaju koja će sjena proći i kojim redom, a oni koji pogode najbolje dobivaju počasti i ugled. Kada bi jedan od njih ustao i pošao prema svjetlosti, zabljesnula bi ga svjetlost sunca i uvidio bi da je do tada bio u zabludi. Platon pita što bi se dogodilo da se taj čovjek vrati i pokuša ostalima objasniti da su u zabludi. Smatra da mu ne bi vjerovali, a ako bi ih htio osloboditi, vjerojatno bi ga i ubili. Ljudi u pećini smo mi, okruženi onim tvarnim i osjetilnim, a oslobođenje od toga i gledanje u sunce je uzdizanje čovjeka do svijeta ideja što se postiže razumskom i umskom spoznajom. Kroz usporedbu sa Suncem Platon u *Politeji* iznosi na vidjelo što je pravo djelo ideje dobra: "Meni se dakle kao ispravno čini, da je u svijetu spoznaje ideja dobrote zadnja i da je se jedva može vidjeti. Ali kad se ugleda, treba zaključivati, da je ona uzrok svemu, što je ispravno i lijepo u svijetu; u vidljivom svijetu rađa svjetlo i gospodara njegova, a u misaonom svijetu sama kao gospodar daje istinu i um; zatim mi se čini, da nju treba vidjeti onaj koji želi razumno raditi bilo u posebničkom bilo u javnom životu."⁹⁸

---

⁹⁸Platon, *Država*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 1997., str. 270.

POPIS LITERATURE

Archer – Hind, Richard Dacre, *The Timaeus of Plato*, Macmillan and co, New York, 1888.

Betegh, Gábor, „What Makes a Myth eikôs“, u: Mohr, Richard. Sattler, Barbara (ur.) *One book the whole universe*, Parmenides Publishing, Las Vegas, 2010. str. 213-224.

Brickhouse, Thomas. Smith, Nicholas , "Plato", <http://www.iep.utm.edu/plato/>.

Cornford, Francis Macdonald, *Plato's cosmology, The Timaeus of Plato*, Hackett Publishing Company, SAD, 1997.

Guthrie, William Keith Chambers, *Povijest grčke filozofije. Kasni Platon i Akademija*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 2007.

Halder, Alois, *Filozofijski rječnik*, Naklada Jurčić d.o.o.. Zagreb, 2008.

Harte, Verity, "The receptacle and the primary bodies :something from nothing?" u: Mohr, Richard. Sattler, Barbara (ur.), *One book the whole universe*, Parmenides Publishing, SAD, 2010. str. 131-140.

Johansen, Thomas Kjeller, *Plato's natural philosophy, A study of the Timaeus – Critias*, Cambridge University Press, New York, 2004.

Leggett, Anthony, "Plato's Timaeus: Some Resonances in Modern Physics and Cosmology" u: Mohr, Richard. Sattler, Barbara (ur.), *One book the whole universe*, Parmenides Publishing, SAD, 2010. str. 31-36

Long, Anthony Arthur, "Cosmic Craftsmanship in Plato and Stoicism", u: Mohr, Richard. Sattler, Barbara (ur.), *One book the whole universe*, Parmenides Publishing, SAD, 2010. str. 37-54.

Mikecin, Igor, „Sustav duše“, u: Barbarić, Damir. Šegedin, Petar (ur.), *Platonov nauk o duši*, Demetra, Zagreb, 2010. str. 151-216.

Platon, *Država*, Naklada Jurčić d.o.o., Zagreb, 1997.

Platon, *Timaj*, NIRO "Mladost", Beograd, 1981.

Podrug, Berislav, "Kretanje duše" u: Barbarić, Damir. Šegedin, Petar (ur.) *Platonov nauk o duši*. Demetra, Zagreb, 2010.

Savić, Dimitrije (izd.), *Despotova predavanja (1969 – 1971) – Grčka filozofija, Platon*. Demetra, Zagreb, 2014.

Šegedin, Petar, *Pojam uma u Platona*, Matica Hrvatska. Zagreb, 2012.

Taylor, Alfred Edward, *A commentary on Plato's Timaeus*, Oxford at the Clarendon Press, Oxford, 1928.

Zeyl, Donald, "Plato's Timaeus", <https://plato.stanford.edu/entries/plato-timaeus/>.